

Kalkınma Planlarında Yükseköğretime Yüklenen Roller

Fatma Hümeysra YÜCEL
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
fhyucel@ahievran.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-5991-6502

Temel ÇALIK
Gazi Üniversitesi
temelc@gazi.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-3656-6260

Araştırma Makalesi	DOI: 10.31592/aeusbed.1099035
Geliş Tarihi: 05.04.2022	Revize Tarihi: 05.08.2022
	Kabul Tarihi: 20.09.2022

Atf Bilgisi

Yücel, F. H. ve Çalık, T. (2022). Kalkınma planlarında yükseköğretime yüklenen roller. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü Dergisi*, 8(3), 778-797.

ÖZ

Kalkınma planları, uzun vadeli bir perspektif ile ülkenin ulusal kalkınma vizyonunu belirten ve küresel düzeyde dengelenmesine yönelik hazırlanan yasal belgelerdir. Yükseköğretim, kalkınma planlarında birtakım hedeflerin belirlendiği ve politikaların geliştirildiği eğitim kademesi olarak yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı, kalkınma planlarında yükseköğretime yüklenen rollerin incelenmesidir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi kullanılmıştır. Türkiye’de kabul edilen on bir kalkınma planına araştırma kapsamında yer verilmiştir. Çalışmanın veri kaynaklarını Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Bakanlığı, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı oluşturmaktadır. Araştırma bulgularına dayanarak tüm kalkınma planlarındaki yükseköğretimin rolleri 3 tema ve 8 kategori ile eşleştirilmiştir. Temalar; “kurumsal, eğitimsel, toplumsal” şeklinde oluşturulmuştur. Yükseköğretimin tematik olarak en fazla “kurumsal” ve en az “toplumsal” rolüne ilişkin özellikleri içerdiği belirlenmiştir. Kategoriler ise “yapı, mevzuat, istihdam, eğitim-öğretim, araştırma, iş birliği, teşvik, topluma hizmet” şeklinde oluşturulmuştur. Yükseköğretimin kategorik olarak en fazla “yapı” ve “eğitim-öğretim” rolüne, en az “araştırma” rolüne ilişkin özellikleri içerdiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma planları, eğitimin planlanması, yükseköğretimin planlanması, yükseköğretim, üniversite.

Roles of Higher Education in Development Plans

ABSTRACT

Development plans are legal documents that specify the national development vision of the country with a long-term perspective and are prepared for balancing it at the global level. Higher education is included in the development plans as the education level where some goals are determined and policies are developed. The aim of this study is to examine the roles attributed to higher education in development plans. Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in the research. Eleven development plans accepted in Turkey are included in the research. The data sources of the study consist of the State Planning Organization, the Ministry of Development and the Presidency of Strategy and Budget. Based on the research findings, the roles of higher education in all development plans were matched with 3 themes and 8 categories. Themes; It was formed as “institutional, educational, social”. It has been determined that higher education thematically includes the roles related to the most "Institutional" and the least "Social" roles. Categories; “structure, legislation, employment, education-training, research, cooperation, encouragement, service to the community”. It has been determined that higher education categorically includes the features related to the "structure" and "education-training" role the most, and the "research" role the least.

Keywords: Development plans, planning of education, planning of higher education, higher education, university.

Giriş

Kalkınma, bir ülkenin üretim yapısını yüksek katma değerli ürünler üretecek şekilde dönüştürmesidir. Gelirin adaletli bir şekilde dağıtılması ve yaşam standartlarının yükseltilmesi doğrudan bu kavramla ilişkilendirilmektedir. Bir ülkede ortaya çıkan ekonomi, sosyokültürel ve politika alanlarında yaşanan yapısal değişimler kalkınmanın çok geniş bir kavram olduğuna işaret etmektedir (Berber, 2006). Kalkınma planları ise uzun dönemlere yayılan kalkınma hedeflerinin belirli

bilgi ve yöntemler dâhilinde belirlenmesi, düzenlenmesi ve bu dönem stratejilerinin bir parçası olmasıdır (Kepenek, 2012, s. 140-141).

Kalkınma planlarının amaçları, uygulanan politikalar arasındaki uyumun sağlanması, kültürel ve toplumsal dönüşümün ahenkli bir biçimde yönlendirilmesi ve ekonomiye rasyonel şekilde kamu müdahalesinde bulunulmasıdır (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2010). 1961 Anayasa'sı ile birlikte planlamaya ilişkin hükümlere yer verilerek kalkınma planlarının yasal zeminleri oluşturulmaya başlanmıştır (Erat ve Arap, 2017). Türkiye'de planlamaya yönelik çalışmalar ilk defa 1933-1950 tarihleri arasında yapılmış, 1950'nin sonlarına doğru ise planlı kalkınma politikasına yönelik ilk adımların atıldığı görülmüştür (Küçük, 2008).

DPT, 30 Eylül 1960 tarihinde 91 sayılı Kanun ile kurulmasına karşın 3 Haziran 2011 tarihindeki 641 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Kalkınma Bakanlığı olarak kuruluş şekli yeniden organize edilmiştir (Kalkınma Bakanlığı Hakkında KHK, 2011; Karakütük, 2016). 2018 yılında yayınlanan 30488 sayılı Resmî Gazete ve 13 sayılı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'ne dayanarak kalkınma planlarını hazırlama fonksiyonu Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığına bırakılmıştır. Bu gelişmeler ışığında Türkiye'nin ilk kalkınma planı 1963'te hazırlanmış ve o tarihten itibaren 2023 tarihine kadar yürürlükte bulunan on bir kalkınma planı resmî olarak kabul edilmiştir.

Planlı kalkınma politikası çalışmaları çerçevesinde eğitim, ekonominin insan gücü ihtiyacını karşılamak ve halkın eğitim düzeyini yükseltmek amacıyla toplumsal değişmeye katkı sunan bir "sektör" olarak kalkınma planları içerisindeki yerini almıştır (Millî Eğitim Bakanlığı, 1993, s.5). Kalkınma planları içerisinde yer verilen eğitim planlaması çalışmaları özellikle ekonomik ve toplumsal gelişmenin zorunlu kıldığı görevleri yerine getirmek için gereken kaynakların sağlanması ve sağlanan bu kaynakların eğitim sisteminin tür ve düzeyleri arasındaki dağılımına yoğunlaşmaktadır (Küçük, 2012). Aynı zamanda ulusal ölçekte beşerî yapının güçlendirilmesine yönelik tüm kademelerde kapsayıcı ve kaliteli eğitim hamlelerinde bulunulması, bilginin ekonomik ve sosyal faydaya dönüştürülmesi, teknoloji kullanımının artırılması ve üretime yatkın nitelikli insan yetiştirilmesi hedeflenmektedir (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). Bu bağlamda yükseköğretim kademesi ise kalkınma planlarının öncelikli düzeylerinden biri haline gelmektedir.

Yükseköğretim sistemlerinin gelişimi oldukça uzun süreçlere dayanmaktadır. Tarım ve Sanayi Devrimleriyle başlayan insanlık tarihinin toplumsal değişimi, teknolojinin gelişmesine paralel olarak dünya büyük bir bilgi ve enformatik ağına dönüşmeye başlamıştır. Dünyanın tek bir pazar hâline geldiği üçüncü dalgadan sonra küreselleşme çağına girilmiş, pek çok disiplin dalında yeni paradigmlar ortaya çıkarılmıştır (Kwiek, 2002). Yirmi birinci yüzyılda, küresel bazda sosyal aktörlere daha fazla yer verilmiş, kalkınma politikalarında içerik düzenlemeleri artırılmış, modern dünyanın gereksinimleri doğrultusunda uluslararası yeterlilikler taşıyan yeni paradigmların kalkınma politikalarını şekillendirmeleri gerektiği göz önüne alınmıştır. Toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri ise küresel dünyanın ihtiyaçlarını kazandırabilecek etkili eğitim sistemleri sayesinde mümkün olmaktadır (Çalık ve Sezgin, 2005; Kargı, 2009).

Küresel ölçekte üniversitelerin geçirdiği değişim baz alınarak sınıflandırma yapılmış ve dönemsel olarak üniversiteler farklı nesillere ayrılmıştır. Birinci nesil üniversite (Orta Çağ üniversitesi), ikinci nesil üniversite (Humboldt tipi üniversite) ve üçüncü nesil üniversite olarak kategorilendirmiştir (Alan, 2016; Wissema, 2009). İkinci nesil üniversiteler, Kıta Avrupa'sı modeli; üçüncü nesil üniversiteler Anglosakson modeli olarak adlandırılmıştır. Birinci nesil üniversiteler "eğitim üniversitesi", ikinci nesil üniversiteler "araştırma üniversitesi", üçüncü nesil üniversiteler "girişimci üniversite" ve sonradan eklenen dördüncü nesil üniversiteler ise "dönüştürücü tematik üniversite" şeklinde nitelendirilmiştir (Çalık, 2019). Her yeni nesil üniversite paradigmasıyla birlikte yükseköğretim sistemleri değişmiş ve yeniden şekillenmiştir.

Türkiye'de resmî düzeyde yükseköğretimin tanımı ve özellikleri 1982 Anayasa'sı ile Yükseköğretim Kanunu'nda açık bir şekilde ifade edilmiştir: "Çağdaş eğitim-öğretim esaslarına

dayanan bir düzen içinde milletin ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek amacı ile; çeşitli düzeylerde eğitim öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere çeşitli birimlerden oluşan kamu tüzel kişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip olmak” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasa’sı, 1982; Yükseköğretim Kanunu, 1981). Üniversitelerin kuruluş ve yapılandırma şekilleri göz önünde bulundurulduğunda uluslararası anlamda rekabete uygun özelliklere sahip ve yeni nesil üniversite biçimlerine uygun nitelikler taşıdığı belirtilmektedir.

Yukarıda belirtilen bilgilerin ışığında günümüzde üniversitenin görevleri üç sınıfa ayrılmaktadır. Bu sınıflar: (i) eğitim ve öğretim, (ii) bilimsel araştırma, (iii) toplum hizmetleridir. Üniversiteler, kendilerine verilen görevleri yerine getirmek üzere örgütlenirler. Bu bağlamda açıklanan ve Yükseköğretim Kurulu [YÖK] tarafından kabul edilen Avrupa Üniversiteler Birliğinin Graz Deklarasyonu’na göre “üniversitelerin rolleri” aşağıda yer alan Tablo 1’de gösterilmektedir (Erdem, 2013).

Tablo 1

Üniversitelerin Rollerini

Graz Deklarasyonu’na Göre Üniversitelerin Rollerini	
1	Üniversitelerin kamunun sorumluluğunda kalması
2	Araştırmanın yükseköğretime ayrılmaz bir parçası olması
3	Sağlam kurumların oluşturulmasına bağlı olarak akademik kalitenin yükseltilmesi
4	Hareketliliğin ve sosyal boyutun geliştirilmesi
5	Kalite güvencesi içerisinde Avrupa için bir politika çerçevesinin geliştirilmesi
6	Üniversiteler olarak reformların merkezinde olması

Yükseköğretim kurumları kalkınmanın kaynağını oluşturan bilginin en üst düzeyde bilimsel yöntemlerle üretildiği, toplandığı ve yayıldığı kurumlardır (Çakır, 1993). Bu doğrultudan hareketle kalkınma planlarında yükseköğretime daha fazla yer verilmesiyle birlikte yükseköğretime katkı sağlamak mümkündür. Aynı zamanda eğitim sistemlerine yönelik politikaların gerçekleştirilmesi, yükseköğretim kademesinin işlevlerini güçlendirmesine ve üniversitelerin rollerinin aktif bir biçimde yürütülmesine fırsat sağlamaktadır.

Alan yazında kalkınma planları ve yükseköğretim ile ilgili farklı çalışmalar yapıldığı tespit edilmiştir. Kalkınma planlarında eğitime yönelik yapılan çalışmalar; kalkınma ve eğitim (Taş, 2007), eğitimin planlanması (Küçük, 2012), eğitim yapılarının analizi (Aslan ve Yılmaz, 2021), yükseköğretim politikaları (Çakır, 1993) şeklinde sıralanmaktadır. Özellikle yükseköğretime yapıları ile ilgili yapılan çalışmalar ise yükseköğretim sistemleri (Açıkgöz, 2012; Günay ve Günay, 2017; Yazar ve Averbek, 2018), değişim sürecinde üniversitelerin rolleri ve görevleri (Erdem, 2013; Şahin ve Alkan, 2016) şeklinde belirtilebilir.

Bu araştırma, alan yazında görülen gereksinim üzerine hazırlanmıştır. Kalkınma planları ile yükseköğretim kurumlarına yönelik birtakım çalışmaların bulunduğu belirlenmiş fakat her ikisini bütünlükten bir çalışmaya alan yazında rastlanılmamıştır. Aynı zamanda araştırma, yükseköğretime yapısal dönüşümünü belirli periyotlar halinde sunması ve yükseköğretim kurumlarındaki yeni uygulamaları sıralı bir biçimde göstermesi bakımından araştırmacılara faydalı olacaktır. Ek olarak, araştırmanın kapsamı yükseköğretimde politika geliştirme çalışmaları için uygun özellikler taşımaktadır. Bu bağlamda, araştırma özü itibarıyla alan yazına katkı sağlayacak ve araştırmacılar için yükseköğretime yönetim biçimleri bakımından bakış açısı kazandıracaktır.

Bu araştırmanın amacı, kalkınma planlarında yükseköğretime rollerinin kullanılma durumlarının belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda oluşturulan araştırmanın alt amaçları şunlardır:

1. Kalkınma planlarında yükseköğretime rollerinin kullanım durumu nasıldır?
2. Kalkınma planlarında yükseköğretime rollerinin kullanım durumu hangi kategoriler ile eşleştirilmektedir?

3. Kalkınma planlarında yükseköğretimin rollerinin kullanım durumları hangi temalar ile eşleştirilmektedir?

Yöntem

Araştırmanın bu kısmında araştırmanın modeli, veri kaynakları, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analiz aşamaları, araştırma etiğine uygunluk ve yazarların çalışmaya katkı oranları ifade edilmiştir.

Araştırma Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesine göre tasarlanmıştır. Doküman incelemesi genel olarak, “araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırma problemine göre, hangi dokümanların önemli olduğu ve kaynak olarak kullanılabilmesi belirlenir. Herhangi bir kurumun yasal belgeleri; yıllık kurum raporları, halkla ilişkiler dökümanları, basın açıklamaları, muhasebe kayıtları, misyon tanımı, stratejik planlar, pazarlama strateji dökümanları, kurum içi ve dışı yazışmalar, resmî belgeler, kurum içi yazılı kural ve yönergeler vb. veri kaynağı olarak kullanılabilir (Forster, 1995) Bu çalışmada kalkınma planlarında yükseköğretime yüklenen rollerin dağılımı ve veriliş oranları incelenmiştir.

Veri Kaynakları

Bu araştırmanın veri kaynaklarını, Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Bakanlığı ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının hazırlamış ve yayımlamış olduğu kalkınma planları oluşturmaktadır. Tüm kalkınma planları çalışma kapsamına alınmıştır ve aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- Devlet Planlama Teşkilatının 1963'te yayımladığı Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)
- Devlet Planlama Teşkilatının 1968'te yayımladığı İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)
- Devlet Planlama Teşkilatının 1973'te yayımladığı Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)
- Devlet Planlama Teşkilatının 1979'ta yayımladığı Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)
- Devlet Planlama Teşkilatının 1984'te yayımladığı Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)
- Devlet Planlama Teşkilatının 1989'ta yayımladığı Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)
- Devlet Planlama Teşkilatının 1995'te yayımladığı Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)
- Devlet Planlama Teşkilatının 2000'de yayımladığı Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)
- Devlet Planlama Teşkilatının 2006'da yayımladığı Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)
- Kalkınma Bakanlığının 2013'te yayımladığı Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının 2019'da yayımladığı On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)

Veri Toplama Araçları

Kalkınma planlarında yükseköğretime yüklenen rollerin belirlenmesi amacıyla ilk olarak DPT, Kalkınma Bakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanan ve kabul edilen planlardan her birine P1, P2, P3, P4, P5, P6, P7, P8, P9, P10 ve P11 şeklinde kodlar verilmiştir. Kodlama işleminden sonra on bir kalkınma planındaki bütün “yükseköğretim”, “üniversite”

kavramları ve bu kavramlarla ilişkili bulunan “insan gücü”, “eğitim”, “hedefler”, “ilkeler ve politikalar” ile ilgili başlıklar ve içerikleri taranmıştır. Elde edilen bulguların içeriklerini sistematik hale getirmek üzere her bir kalkınma planına yönelik maddeler halinde on bir ayrı tablo biçiminde düzenleme yapılmıştır. Araştırmada veri kaybı oluşmadan bu tablolardan yükseköğretimin rollerine ilişkin özellikleri belirten toplam 280 adet içerik bulunmuştur. Oluşturulan içerikler grafiklere dökülmüştür.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Kalkınma planlarında yükseköğretime yüklenen rollerin kullanım durumunu belirlemek için yapılan bu çalışmada, kalkınma planlarından toplanan veriler içerik analizi yöntemine uygun olarak analiz edilmiştir. İçerik analizi, çeşitli kaynakların kullanılmasıyla birlikte birbirine benzeyen nitel verilerin, belirli bir tema ve kavram çerçevesinde bir araya getirilip nicel analizler yapılması, bu verilerle anlam çıkartıp okurların anlayabileceği şekilde düzenlenmesi ve bu doğrultuda yorumlamanın yapılmasıdır (Salanda, 2011). Yükseköğretime yüklenen rollerin kalkınma planlarında hangi kategorilerde ele alındığı ve bu kategorilerin açıklamaları aşağıda yer alan Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2

Kalkınma Planlamalarındaki Yükseköğretime Yüklenen Rollerin Kategorilendirilmesi ve Açıklamaları

Kategoriler	Açıklamalar	
1	Yapı	Yükseköğretim kurumlarının kuruluş biçimleri ve yapılandırılmasıdır.
2	Mevzuat	Yükseköğretim kurumlarında yasal düzenlemelerin oluşturulmasıdır.
3	İstihdam	Yükseköğretim kurumlarında görev yapmak üzere personelin yetiştirilmesidir.
4	Eğitim-öğretim	Yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen eğitim-öğretim faaliyetleri ve etkinlikleridir.
5	Araştırma	Yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen bilimsel araştırma faaliyetleridir.
6	İş birliği	Yükseköğretim kurumlarının farklı kurum ve kuruluşlarla yapmış olduğu ortak çalışmalarınıdır.
7	Teşvik	Yükseköğretimin geliştirilmesi ve özendirilmesi için üniversiteler tarafından sağlanan desteklerdir.
8	Topluma hizmet	Yükseköğretimin toplumun kalkınmasına yönelik yapmış olduğu faaliyetleridir.

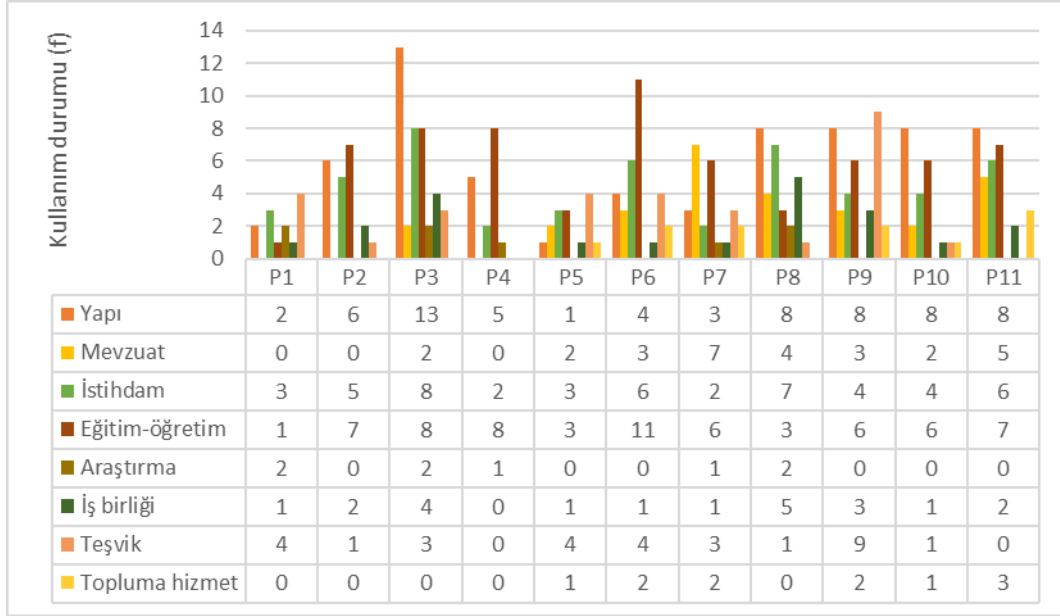
Tablo 2’de belirtildiği gibi veri analizi sürecinde, kalkınma planlarındaki yükseköğretimin rollerinin özelliklerine ilişkin 280 ifade belirlenmiştir. Bu maddeler aynı doğrultudan hareketle 8 kategori içinde eşleştirilmiştir. Bu kategorilerin yaklaşık olarak tüm planlara dengeli bir biçimde dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Yükseköğretimin rollerine ilişkin olarak oluşturulan kategoriler ise özelliklerine göre 3 farklı temada eşleştirilmiştir. Bu temaların tüm planlara farklı oranlarda dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Araştırmanın geçerliğini sağlanması için bilgiyi toplama aşamaları ve analiz etme süreçleri detaylı bir biçimde açıklanmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler, Tablo 1’deki açıklamalara uygun olarak desteklenmiştir. İçerik analizinde güvenilirlik, aynı yöntem ile değişik zamanlarda aynı ya da benzer sonuçlara ulaşılması olarak ifade edilmektedir (Gökçe, 2006). İçerik analizinin güvenilirliği genellikle kodlama işlemine bağlı olup kategorilerin tespit edilmesi ve açık seçik bir şekilde tanımlanmasına dayanmaktadır (Tavşancıl ve Aslan, 2001) Bu doğrultuda yapılan çalışmada, belirlenen kategorilerin kalkınma planlarında ne sıklıkta ele alındığına ilişkin veriler kayıt altına alınmış olup veri analizi sürecinde ifade edilmiştir.

Araştırma Etiği

Bu araştırmada, doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır ve araştırmanın veri kaynakları kalkınma planlarından oluşmaktadır. Araştırma verilerinin toplandığı dokümanlar, Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının hazırlamış olduğu kamuya açık ve resmî niteliği olan, süreli yayımlardır. Bu sebepten dolayı etik kurul kararına gerek duyulmamıştır. Aynı zamanda, araştırmada etik ihlal içeren bir durum ya da unsur bulunmamaktadır.

Bulgular

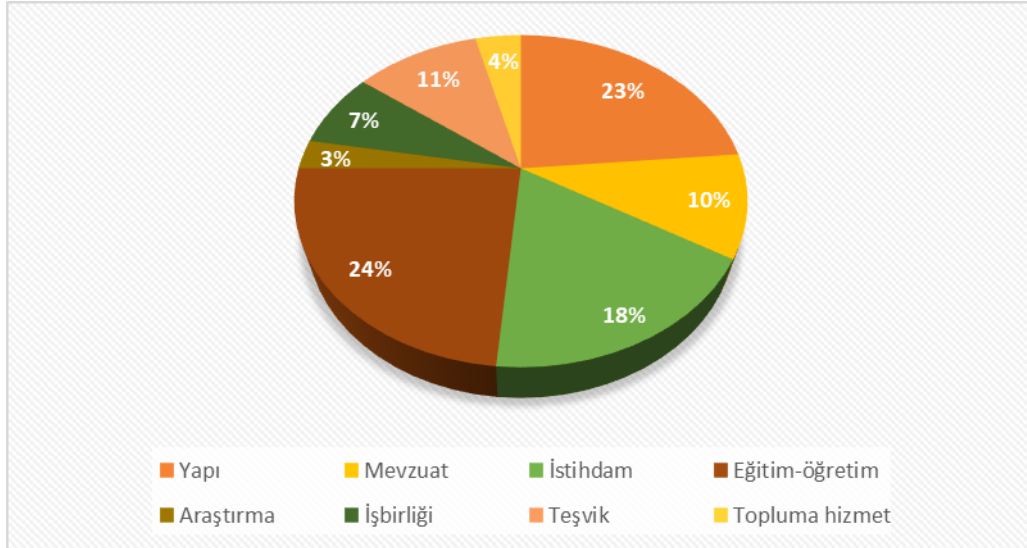
Kalkınma planlarında yükseköğretime yüklenen rollerin kullanım durumuna yönelik yapılan analizler doğrultusunda ortaya çıkan bulgular aşağıda belirtilmiştir. İlk olarak kalkınma planlarında yükseköğretime yüklenen rollerin kullanım durumlarının genel dağılımı belirlenmiştir ve Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Kalkınma Planlarında Yükseköğretime Yüklenen Rollerin Genel Dağılımı

Şekil 1 incelendiğinde; yükseköğretime yüklenen rollerin her kalkınma planında değişken oranlarda yer aldığı belirlenmiştir. Yükseköğretimin “yapı” rolünün en fazla P3’te (f:13) yer almaktayken en az P5’te (f:1) yer almıştır. Yükseköğretimin “mevzuat” rolü en fazla P7’de (f:7) bulunmaktayken en az P3, P5 ve P10’da (f:2) bulunmuş; P1, P2 ve P4’te herhangi bir veri bulunamamıştır. Yükseköğretimin “istihdam” rolü en fazla P3’te (f:8) belirlenmekteyken en az P4 ve P7’de (f:2) belirlenmiştir. Yükseköğretimin “eğitim-öğretim” rolü en fazla P6’da (f:11) tespit edilmekteyken en az P1’de (f:1) tespit edilmiştir. Yükseköğretimin “araştırma” rolüne en fazla P1, P3, P8’de (f:2) yer verilmekteyken en az P4 ve P7’de (f:1) yer verilmiş; P2, P5, P6, P9, P10, P11’de herhangi bir veriye yer verilmemiştir. Yükseköğretimin “iş birliği” rolü en fazla P8’de (f:5) görülmekteyken en az P1, P5, P6, P7 ve P10’da (f:1) görülmüş, P4’te ise herhangi bir veri tespit edilmemiştir. Yükseköğretimin “teşvik” rolü en fazla P9’da (f:9) bulunmaktayken en az P2, P8 ve P10’da (f:1) bulunmuş; P4 ve P11’den herhangi bir veri elde edilememiştir. Yükseköğretimin “topluma hizmet” ile ilgili rolüne en fazla P11’de (f:3) yer verilmişken en az P5 ve P10’da (f:1) yer verilmiş olup P1, P2, P3, P4 ve P8’de herhangi bir veri belirlenememiştir.

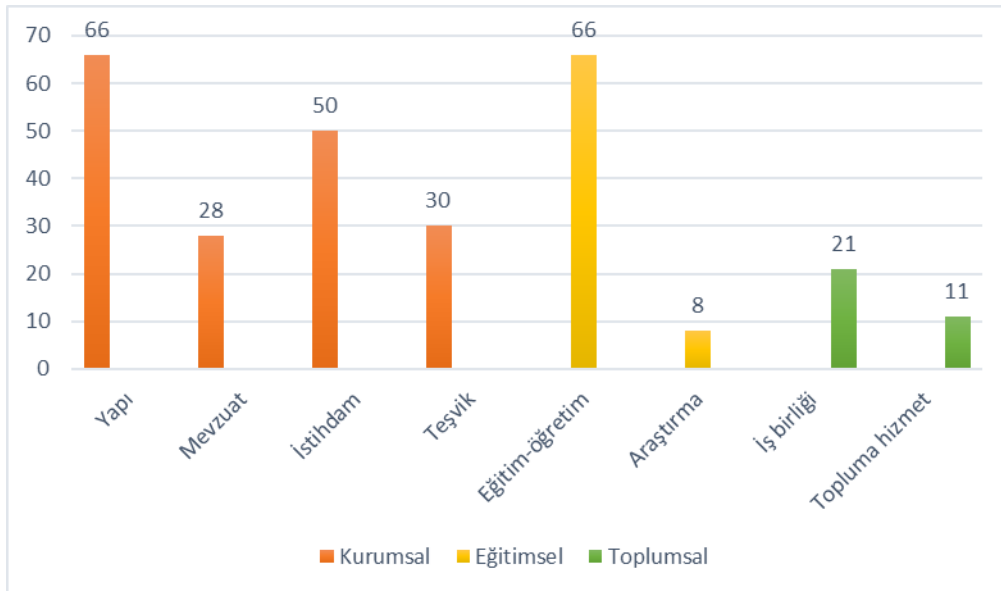
Kalkınma planlarında yükseköğretimin rollerinin kullanım durumları 8 ayrı kategoride toplanmıştır. Kategorilerin ilişkilendirildiği kalkınma planlarındaki yükseköğretimin rollerinin kategorilere göre genel dağılımı Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2. Kalkınma Planlarında Yükseköğretime Yüklenen Rollerin Kategorilere Göre Genel Dağılımı

Şekil 2 incelendiğinde; “yapı” rolü” %24, “eğitim-öğretim rolü” %23, “istihdam” rolü %18, “teşvik” rolü %11, “mevzuat” rolü %10, “iş birliği” rolü %7, “topluma hizmet” rolü %4 ve “araştırma” rolü %3 oranında belirlenmiştir. Kalkınma planlarında yükseköğretime yüklenen rollerden en fazla “eğitim-öğretim” %24 oranında (f:66) ve “yapı” %23 oranında (f:66) ile ilişkili özelliklerin yer aldığı kategoriler olmuştur. Bunlara ek olarak; en az “topluma hizmet” %4 oranında (f:11) ve “araştırma” %3 oranında (f:8) ile ilişkilendirilen özelliklerin yer aldığı kategoriler olmuştur.

Kalkınma planlarında yükseköğretimin rollerinin kullanım durumlarını gösteren 8 kategori, özelliklerine göre 3 farklı tema içinde toplanmıştır. Temaların ilişkilendirildiği kalkınma planlarındaki yükseköğretimin rollerinin genel dağılımı Şekil 3’te gösterilmiştir.

Şekil 3. Kalkınma Planlarına Göre Yükseköğretime Yüklenen Rollerin Tema Genel Dağılımları

Şekil 3 incelendiğinde; kalkınma planlarında yükseköğretime yüklenen roller ve ilişkilendirilen kategorilerden olan “yapı” (f:66), “mevzuat” (f:28), “istihdam” (f:50) ve “teşvik” (f:30) ile “kurumsal” temasındaki roller ile eşleştirilmiş ve %62,14 oranında yer verilmiştir. “Eğitim-öğretim” (f:66) ve “araştırma” (f:8) kategorileri “eğitimsel” temasındaki roller ile eşleştirilmiş ve %26,42 oranında yer verilmiştir. Benzer doğrultuda “iş birliği” (f:21) ve “topluma hizmet” (f:11) kategorileri “toplumsal” temasındaki roller ile eşleştirilmiş ve %11,42 oranında yer verilmiştir.

Kalkınma planlarında yükseköğretime yüklenen roller açısından en fazla kullanılan tema “kurumsal” rolü ve en az kullanılan tema “toplumsal” rolü olarak belirlenmiştir.

Birinci Kalkınma Planında Yükseköğretime Yüklenen Roller

Birinci Kalkınma Planında yükseköğretime yüklenen “teşvik” rolü %33,13 oranında (f:4), “istihdam” rolü %6 oranında (f:3), “yapı” rolü %3,03 oranında (f:2), “araştırma” rolü %25 oranında (f:2), “eğitim-öğretim” rolü %1,51 oranında (f:1), “iş birliği” rolü %4,76 oranında (f:1) belirlenmiştir. Yükseköğretimin, “teşvik” rolü, “araştırma ödeneği, araştırmanın teşvik edilmesi, lojman, beslenme ve beşeri ilişkiler, Yüksek Teknik Öğretmen Okullarına unvan ve mali imkânlar tanınması”; “istihdam” rolü, “araştırmacı personelin yurt dışında yetiştirilmesi, öğretim üyesi yetiştirme, kadro tesisi”; “yapı” rolü, “öğretmen yetiştiren kurumların gelişmesine öncelik verme, Teknik Yükseköğretim ve Genel Yükseköğretim”; “araştırma” rolü, “kamu sektöründe araştırmanın geliştirilmesi, özel sektörde araştırma yapılması”; “eğitim-öğretim” rolü, “öğretim fonksiyonu”; “iş birliği” rolü, “MEB ile iş birliği yapılması” şeklinde ifade edilmiştir (DPT, 1963).

İkinci Kalkınma Planında Yükseköğretime Yüklenen Roller

İkinci Kalkınma Planında yükseköğretime yüklenen “eğitim-öğretim” rolü %10,60 oranında (f:7), “yapı” rolü %9,09 oranında (f:6), “istihdam” rolü %10 oranında (f:5), “iş birliği” rolü %9,52 oranında (f:2), “teşvik” rolü %3,33 oranında (f:1) belirlenmiştir. Yükseköğretimin, “eğitim-öğretim” rolü, “teknik ve meslek okullarından gelen öğrenciler için formasyon, üniversitelerin lisansüstü öğretim devresi kurması, öğretim üyesi yetiştirmek için özel programlar, doktora programları, yoğun lisan eğitimi programları, sanayi, nükleer, enerji, elektronik, tekstil, sıhhi tesisat mühendisliği ve işletme iktisadi dallarında eğitim, üniversitelerin bilimsel gelişmeleri ders programlarına aktarması”; “yapı rolü”, “üniversitelerin genişletilmesi, yüksekokullarda ek kapasite yaratılması, üniversitelere bağlı yüksekokulların kurulması, her üniversitenin ayrı bir proje kapsamında kurulması, üniversiteler arası bir kuruluş kurulması, üniversiteler kaynak sağlama” şeklinde belirtilmiştir. Yükseköğretimin, “istihdam” rolü, “yabancı ülkelere doktora öğrencisi gönderme, asistanlık ve öğretim üyeliğinin çekici hâle getirilmesi, öğretim üyelerinin merkez dışında çalışması, statülere esneklik, üniversite mezunlarının takip edilmesi”; “iş birliği” rolü; “üniversiteler arası iş birliği, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumunun üniversitelerle iş birliği yapması”; “teşvik” rolü, “yayın faaliyetlerinin teşvik edilmesi” biçiminde ifade edilmiştir (DPT, 1968).

Üçüncü Kalkınma Planında Yükseköğretime Yüklenen Roller

Üçüncü Kalkınma Planında yükseköğretime yüklenen “yapı” rolü %19,69 oranında (f:13), “istihdam” rolü %16 oranında (f:8), “eğitim-öğretim” rolü %12,12 oranında (f:8), “iş birliği” rolü %19,04 oranında (f:4), “teşvik” rolü %10 oranında (f:3), “mevzuat” rolü %7,14 oranında (f:2), “araştırma” %25 oranında (f:2) belirlenmiştir. Üçüncü Kalkınma Planına dayanarak elde edilen bulgular şu şekillerde ortaya çıkmıştır (DPT, 1973): Yükseköğretimin “yapı” rolü, “mevcut yükseköğretim kurumlarının geliştirilmesi, yeni yükseköğretim kurumlarının kurulması, kapasitenin artırılması, Üniversite ve Yüksekokullar Komisyonunun kurulması, özel yüksekokulların sayısının artırılması, özel yüksekokulların kamu yüksekokulu hâline getirilmesi, akademiler ve üniversiteye bağlanması, DPT ile görevsel bütünleşme içinde çalışacak bir merkezî araştırma-planlama-koordinasyon örgütünün kurulması, planlama ve inşaat bürolarının kurulması ve güçlendirilmesi, Temel Bilimler Okulunun kurulması, yükseköğretim sorunlarını kapsamlı bir biçimde ele alacak merkezî bir örgütlemeye gidilmesi, her temel sektöre yönelik teknoloji üretilmesi veya Alman teknolojisinin ülke şartlarına adaptasyonu, farklı teknolojik düzeylere göre değişebilir türde yükseköğretim sistemine gidilmesi, fiziki yatırımların planlama ve uygulanması” şeklinde belirtilmiştir.

Yükseköğretimin “istihdam” rolü, “öğretim üyesi yetiştirilmesi, yöneticilerin görev sürelerinin uzatılması, asistanların öğretim üyesi olabilmeleri için gerekli sürelerin kısaltılması, doktora yapanların ve tıpta uzmanların ders verebilmeleri, öğretim üyelerinin büyük merkezler dışında

belli süre çalışmaları, tam zamanlı çalışmaya geçilmesi, teknolojiye yönelik faaliyetler için bilim adamı, araştırmacı, öğretim üyeleri, yönetim ve denetim sağlayıcı elemanların yetiştirilmesi, uygulayıcı insan gücü yetiştirmek için teknik ve meslek elemanı yetiştirme” şeklinde ifade edilmiştir. Ek olarak “eğitim-öğretim” rolü, “mezuniyet sonrası eğitimde kapasite artırılması, hazırlık sınıflarının kurulması, her bir birimin eğitim süre ve programlarının ayrı ayrı düzenlenmesi, okullaşma oranının artırılması, yurt içi ve yurt dışında lisansüstü eğitim yapmak üzere öğrenci yetiştirilmesi, eğitim program, metod ve araçlarının geliştirilmesi, teknolojik gelişmelere uyumun sağlanması, formasyona yönelik eğitim programı ve süreleri, lisansüstü eğitimde programlaması” şeklinde belirtilmiştir.

Yükseköğretimin “iş birliği” rolü, “Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ile iş birliği yapılması, eğitimle iş hayatı, iş ve çalışma arasında sıkı bir ilişkinin kurulması, yükseköğretim için sektör ana planı yapımında DPT ile iş birliği içinde üniversiteler ve MEB'nin bir teknik büro kurması”; “teşvik” rolü “üniversitede ücretli öğretim, öğrencilere kredi, burs ve yurt sağlanması, sosyal ve sağlık hizmetlerinin sağlanması, lisansüstü eğitim kademesindeki öğrencilere burs ödeyebilmeleri için mali yönden desteklenmesi” şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca “mevzuat” rolü, “mali yönden kurumların gelişmesini kısıtlayıcı mevzuatın oluşturulması, ülke çapında ortak bir yükseköğretim politikasının düzenlenmesi”; “araştırma” rolü, “verimi yükseltici araştırma ve çalışmaların yapılması, uygulamalı bilimsel araştırma konularında yoğunlaşılması” şeklinde belirtilmiştir.

Dördüncü Kalkınma Planında Yükseköğretime Yüklenen Roller

Dördüncü Kalkınma Planında yükseköğretime yüklenen “eğitim-öğretim” rolü %12,12 oranında (f:8), “yapı” rolü %7,57 oranında (f:5), “istihdam” rolü %4 oranında (f:2) “araştırma” rolü %12,5 oranında (f:1) belirlenmiştir. Yükseköğretimin “eğitim-öğretim” rolü, “elektrik, maden, makine, harita mühendisliği, spor programları, tüm öğretmenlerin yükseköğrenim kurumlarında yetiştirilmesi, televizyonda açık yükseköğretime yönelik yayınların yapılması, okullaşma oranlarının artırılması, YAY-KUR okullarında istihdam alanında ön lisans uygulamasına geçilmesi, endüstri meslek lisesi ve teknik liselere öğrencilerine yükseköğretimde kontenjan ayrılması, birinci sınıflarda Türkçe ve yabancı dil, temel bilimlerden gerekli konuların yer alacağı programların oluşturulması”; “yapı” rolü, “yükseköğretimin çağdaş özerklik anlayışı çerçevesinde planlanması ve geliştirilmesi, yükseköğretim kurumlarının üniversite düzeyinde bölüm sistemine dayalı, kuramsal niteliklerine göre yeniden yapılanması, yeterli öğretim koşulları ve öğretim elemanlarını sağlandıktan sonra yeni yükseköğretim kurumlarının açılması, yükseköğretim kurumları arasında eş güdüm için Üniversitelerarası Kurul bünyesinde yeterli yetkilerle donatılmış bir örgütün oluşturulması, üniversitelerde mevcut kapasitenin rasyonel kullanılması” şeklinde ifade edilmiştir. Ek olarak, “istihdam” rolü, “doktorali asistanlardan faydalanılması, tam gün çalışma koşullarının uygulanması, öğretim üyeleri için rotasyon sistemi ve kadro düzenlemelerinin yapılması”; “araştırma” rolü, “eğitim teknolojilerinden faydalanmak üzere araştırma ve uygulamaların yapılması” şeklinde belirtilmiştir (DPT, 1979).

Beşinci Kalkınma Planında Yükseköğretime Yüklenen Roller

Beşinci Kalkınma Planında yükseköğretime yüklenen “teşvik” rolü %13,33 oranında (f:4), “istihdam” rolü %6 oranında (f:3), “eğitim-öğretim” rolü %4,54 oranında (f:3), “mevzuat” rolü %7,14 oranında (f:2), “yapı” rolü %1,51 oranında (f:1), “iş birliği” rolü %4,76 oranında (f:1), “topluma hizmet” rolü %9,09 oranında (f:1) belirlenmiştir. Yükseköğretimin “teşvik” rolü, “döner sermaye işletmesinin kullanılması, yükseköğretime geçişte fırsat eşitliği ilkesinin dikkate alınması ve meslek alanının yükseköğretimle devamı için teşvik sisteminin uygulanması, yurt dışı doktora burslarının artırılması, boş öğretim üyesi kadrolarının doldurulması için teşviklerle desteklenmiş tedbirlerin alınması”; “istihdam” rolü; “üniversitelerin bilgi üretme ve ilmî bulguları ile toplum liderlerini yetiştirmesi, kalkınmanın insan gücü ihtiyaçları ve istihdam imkânları doğrultusunda düzenlenmesi ve kullanılması, öğretim üyeliğinin cazip hâle getirilmesi”; “eğitim-öğretim” rolü, “okullaşma oranlarının artırılması, uzmanlık ve doktora programları, belirli alanlarda yabancı dilde öğretimin yapılması” şeklinde ifade edilmiştir. Ek olarak, “mevzuat” rolü, “yükseköğretim kurumları arasında bilimsel rekabetin sağlanması için düzenlemelerin yapılması, üniversiteler için ayrı ayrı gelişme planlarının

hazırlanması”; “yapı” rolü, “akademik personelin yabancı dili daha iyi öğrenebilmeleri için merkezler hâline getirilmesi”; “işbirliği” rolü, “üniversitelerin iş hayatı ile yakın ilişkiler içerisinde olması”; “topluma hizmet” rolü, “üniversitelerin yaygın ve sürekli eğitim programlarıyla toplum kalkınmasının merkezi durumuna getirilmesi” şeklinde belirtilmiştir (DPT, 1984).

Altıncı Kalkınma Planında Yükseköğretime Yüklenen Roller

Altıncı Kalkınma Planında yükseköğretime yüklenen “eğitim-öğretim” rolü %16,66 oranında (f:11), “istihdam” rolü %12 oranında (f:6), “yapı” rolü %6,06 oranında (f:4), “teşvik” rolü %13,33 oranında (f:4), “mevzuat” rolü %10,71 oranında (f:3), “topluma hizmet” rolü %18,18 oranında (f:2), “iş birliği” rolü %4,76 oranında (f:1) belirlenmiştir. Altıncı Kalkınma Planına dayanarak elde edilen bulgular şu şekillerde ortaya çıkmıştır (DPT, 1989): Yükseköğretimin “eğitim-öğretim” rolü, “uygulamalı eğitim programları, tıp eğitimi müfredat programları, öğretmenlik, sağlık bilimleri, enformatik, elektrik-elektronik, bilgisayar, endüstri mühendisliği, İngilizce, yabancı diller, yönetim bilimleri ve işletmecilik, uluslararası ilişkiler dallarında arz artışının sağlanması, bazı mühendislik, temel (biyoloji, fizik, kimya) ve sosyal bilim dallarında öğrenci paylarının nispi olarak azaltılması, öğretim kalitesinin yükseltilmesi, eğitim programlarının yöntemleri ve araçlarının geliştirilmesi, açık öğretim ve uzaktan öğretim, okullaşma oranlarının artırılması, görsel-ışitsel araçlar ve bilgisayar destekli eğitimin kullanılmasının yaygınlaştırılması müfredat programları ve modern eğitim teknolojileri, illerde eğitim birimlerinin sorun belirleme ve çözüm arama becerilerinin geliştirilmesi” şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca, “istihdam” rolü “öğretim üyesi yetiştirilmesinin özel bir proje olarak ele alınması, yükseköğretim kurumlarına üst düzeyde vasıflı insan gücü yetiştirilmesi, doktora eğitimini tamamlayanların öğretim üyesi ihtiyacını karşılaması, yetenekli gençlerin temel bilim alanlarında bilim adamı olarak yetiştirilmesi, yöneticilerin modern yönetim tekniklerini kullanmaları, yetenekli kişilerin öğretim üyeliğine cezbedilmesi” şeklinde belirtilmiştir.

Yükseköğretimin “yapı” rolü, “gelişmiş üniversitelerin çeşitli alanlarda ihtisas merkezleri hâline getirilerek diğer üniversitelere hizmet vermesi, YÖK ve üniversitelerin teşkilat yapılanması, planlama ve koordinasyon faaliyetlerini yürütmesi, yükseköğretimin finansman yapısının geliştirilmesi, meslek yüksekokulları ile meslek liselerinin bütünlük içinde ilişkilendirilmesi”; “teşvik” rolü, “uzman açığı bulunan tıp dallarında uzmanlaşmanın teşvik edilmesi, kalkınmada öncelikli yörelerde nitelikli elemanların istihdamı, ücret ve çalışma şartlarının iyileştirmeler yoluyla desteklenmesi, fiziki altyapının şehirleşme hızının yüksek olduğu yerleşim birimlerine göre öncelik verilmesi, özel kesimin okul açması ile vakıfların özel üniversite kurmalarının teşvik edilmesi, eğitim teknolojisi ve araç-gereç üretiminin desteklenmesi” şeklinde ifade edilmiştir. Ek olarak, “mevzuat” rolü, “yükseköğretim master planının yapılması, iş tanımları, iş değerlendirmeleri, liyakata dayalı ücret sistemleri ve hizmet içi eğitimi kapsayan bir insan gücü planlaması sistemi, program-bütçe teknikleri, maliyet-fayda ve maliyet-etkinlik analizlerinin yapılması”; “topluma hizmet” rolü, “sosyal talebin dikkate alınması, doktora ve master tez konularının öncelikle sanayinin ihtiyaçlarına yönelik olarak hazırlanması”; “iş birliği” rolü “üniversite-sanayi işbirliğinin tesis edilmesi” şeklinde belirlenmiştir.

Yedinci Kalkınma Planında Yükseköğretime Yüklenen Roller

Yedinci Kalkınma Planında yükseköğretime yüklenen “mevzuat” rolü %25 oranında (f:7) “eğitim-öğretim” rolü %9,09 oranında (f:6), “yapı” rolü %4,54 oranında (f:3), “teşvik” rolü %10 oranında (f:3), “istihdam” rolü %4 oranında (f:2), “topluma hizmet” rolü %18,18 oranında (f:2), “araştırma” rolü %12,5 oranında (f:1), “iş birliği” rolü %4,76 oranında (f:1) belirlenmiştir. Yedinci Kalkınma Planına dayanarak elde edilen bulgular şu şekillerde ortaya çıkmıştır (DPT, 1995): Yükseköğretimin “mevzuat” rolü, “yükseköğretimin merkeziyetçi ve bürokratik yapıdan kurtarılmasına yönelik düzenlemeler, yönetim kurullarının yetkilerinin artırılması, kaynak yaratma ve harcama konusunda hareket serbestisinin oluşturulması, 2547 sayılı Kanun’da üniversite kurulması ile ilgili değişiklik yapılması, döner sermaye ile ilgili mevzuatın düzenlenmesi, yönetim yetkilerinin artırılması, tıpta uzmanlık eğitiminin ve uzmanlık yetkisinin usul ve esaslarının belirlenmesi”; “eğitim-öğretim” rolü, “eğitim öğretim sistem ve programlarının uluslararası standartlara uygun hâle

getirilmesi, rekabet konusunun ayrı bir bilim dalı olarak eğitimi, sınai hakların temel ders olarak okutulması, eğitim akademilerinin mesleki eğitim vermesi, sağlık, eğitim, bilim-araştırma, turizm ve çevre sektörlerine dönük eğitim, açık öğretimin geliştirilmesi” şeklinde ifade edilmiştir.

Yükseöğretimin “yapı” rolü, “vakıfların dışında özel üniversite ve yüksekokulların kurulması, bilimsel özerklik, öğretim üyesi, araştırma görevlileri ve öğrencilerin yönetime katılması”; “teşvik” rolü “özel okullarda okuyan öğrencilerin eğitim harcamalarının bir kısmının vergi iadesi, muafiyet, burs ve benzeri yollarla sübvansede edilmesi, vakıf üniversitelerinin eğitim bütçelerinin bir kısmının devlet tarafından karşılanması, özel dershanelerin mesleki ve teknik eğitime yönelmeleri ve uygun olanların yükseköğretim kurumu oluşturmalarının desteklenmesi” şeklinde ifade edilmiştir. Ek olarak “istihdam” rolü, “öğretim üyelerinin sayı ve niteliklerinin artırılması ve yönlendirme, öğretim üyesinin temini için yurt dışı imkânlardan yararlanılması”; “topluma hizmet” rolü, “toplumun rekabet konusunda meslek gruplarından geniş halk kitlelerine kadar eğitilmesi, sınai haklarla ilgili olarak toplumun eğitimi”; “araştırma” rolü, “bilimsel içerikli yayınların üniversitelerin kütüphanelerine kazandırılması”; “iş birliği” rolü, “üniversite sanayi ilişkilerinin artırılmasına yönelik öğretim üyelerinin etkin katılımının sağlanması” şeklinde belirlenmiştir.

Sekizinci Kalkınma Planında Yükseköğretime Yüklenen Roller

Sekizinci Kalkınma Planında yükseköğretime yüklenen “yapı” rolü %12,12 oranında (f:8), “istihdam” rolü %14 oranında (f:7), “iş birliği” rolü %23,81 oranında (f:5), “mevzuat” rolü %14,28 oranında (f:4), “eğitim-öğretim” rolü %4,54 oranında (f:3), “araştırma” rolü %25 oranında (f:2), “teşvik” rolü %3,33 oranında (f:1) belirlenmiştir. Sekizinci Kalkınma Planına dayanarak elde edilen bulgular şu şekillerde ortaya çıkmıştır (DPT, 2000): Yükseköğretimin “yapı” rolü, “yatırım tahsisleri, vakıf, devlet, fakülte, enstitü, yüksekokul, meslek yüksekokulu dâhil üniversite sayısının yükseltilmesi, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezinin yeniden yapılandırılması, fiziki altyapı ve donanım, YÖK’ün üst düzeyde uzun dönemli planlama ve koordinasyon işlevini yürütecek bir yapıya kavuşturulması, yeni üniversite ve bağlı birimlerin kurulması, geniş tabanlı bir karar alma süreci, finansman kaynaklarının geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, stratejik alanlarda mükemmeliyet merkezlerinin oluşturulması”; “istihdam” rolü, “yeni kurulan üniversitelere öğretim elemanı sağlanması, araştırma görevlerinin yurt dışına gönderilmesi, öğretim üyeliğinin cazip hâle getirilmesi, sözleşmeli statüde eğitim personeli istihdamı sağlanması, akademik terfilerde bilimsel liyakatın esas alınması, akademik personelin hizmet içi eğitimlerinin özlük haklarına yansıtılması, bilim insanı yetiştirmeye yönelik projelerin geliştirilmesi” şeklinde ifade edilmiştir.

Yükseöğretimin “iş birliği” rolü,” üniversite-kamu-özel kesimin ortak AR-GE girişimleri, merkezî idarenin yanı sıra mahallî idareler, gönüllü kuruluşlar ve özel sektörün katkılarının sağlanması, Türk Cumhuriyetleri ve akraba toplulukları ile eğitim ve kültür amaçlı ortak programların geliştirilmesi, Meslek yüksekokulları ile mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları arasında iş bölümü ve iş birliğinin kurulması, çok ortaklı, disiplinler arası niteliğe sahip projelerin geliştirilmesi”; “mevzuat” rolü, “toplum kalite yönetimini kapsayan performans ölçümüne dayalı bir modelin geliştirilmesi, sistemde rekabeti geliştirici düzenlemelerin yapılması, üniversitelerin idari, mali ve bilimsel özerkliklerinin güçlendirilmesi, ihtiyaç duyulan alanlarda sözleşmeli öğretim üyesi istihdam edilebilmesi için hukuki ve kurumsal düzenlemelerin yapılması” şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca, “eğitim-öğretim” rolü, “okullaşma oranının artırılması, kişilere yabancı dilin en iyi şekilde öğretilmesi, meslek yüksekokullarında öğrencilerin uygulamalı eğitim alması”; “araştırma” rolü, “sosyal alanlardaki araştırmaları da içeren bilimsel araştırma faaliyetlerinin yapılması, yenilikçi buluşlar yoluyla teknolojik gelişmenin sağlanması”; “teşvik” rolü, “etkin bir harç-burs-kredi sisteminin oluşturulması” şeklinde ifade edilmiştir.

Dokuzuncu Kalkınma Planında Yükseköğretime Yüklenen Roller

Dokuzuncu Kalkınma Planında yükseköğretime yüklenen “teşvik” rolü %30 oranında (f:9), “yapı” rolü %12,12 oranında (f:8), “eğitim-öğretim” rolü %9,09 oranında (f:6), “istihdam” rolü %8 oranında (f:4), “mevzuat” rolü %10,71 oranında (f:3), “iş birliği” rolü %14,28 oranında (f:3), “topluma

hizmet” rolü %18,18 oranında (f:2) belirlenmiştir. Dokuzuncu Kalkınma Planına dayanarak elde edilen bulgular şu şekillerde ortaya çıkmıştır (DPT, 2006): Yükseköğretimin “teşvik” rolü, “AR-GE tasarım çalışmalarının, bilimsel yayın dışındaki patent ve benzeri sonuçlarının akademik yükselmeye değerlendirilmesi, Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin altyapılarının tamamlanarak öncelikli alanlarda uzmanlaşmalarının özendirilmesi, nanoteknoloji, biyoteknoloji, yeni nesil nükleer teknolojiler, hidrojen ve yakıt pili teknolojileri, sanayi politikasının öncelik vereceği sektörlerdeki araştırmalar, yerli kaynakların katma değere dönüştürülmesini amaçlayan AR-GE faaliyetleri, bilgi ve iletişim teknolojileri ile savunma ve uzay teknolojilerinin öncelikli alanlar olarak desteklenmesi, araştırmacılara teknoloji geliştirme faaliyetleri için vergiden istisna sağlanması, TÜBİTAK tarafından uygulanan Türkiye Araştırma Alanı Programı kapsamındaki akademik programların desteklenmesi, öğrenci katkı paylarının, mali gücü olmayan başarılı öğrencilere burs ve kredi sağlanması”; “yapı” rolü, “Teknoloji Transfer Merkezlerinin kurulması, özel yükseköğretim kurumlarının açılması, teknoloji geliştirme bölgeleri, teknoloji merkezleri, duvarsız teknoloji kuluçka merkezlerinin faaliyetleri, finansman kaynaklarının geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, YÖK’ün yeniden yapılandırılması, üniversitelerin şeffaflık, hesap verebilirlik bakımından idari ve mali özerkliğe sahip olması, üniversitelerin yerel özelliklere uygun şekilde uzmanlaşması, rekabetçi bir yapının oluşturulması” şeklinde belirtilmiştir.

Yükseköğretimin “eğitim-öğretim” rolü, “mesleki ve teknik eğitimde modüler ve esnek bir sistemin kurulması, mesleki eğitimde yükseköğretim ile birlikte program bütünlüğünün sağlanması, mesleki eğitimde uygulamalı eğitim, Bologna sürecinde öğrenci ve öğretim üyesi değişimi, Avrupa kredi transfer sistemi ve diploma eki çalışmaları, okullaşma oranının artırılması, üniversite kontenjanlarının artırılması”; “istihdam” rolü, “araştırmacıların nitelik ve nicelik bakımından geliştirilmesi, yurt dışında bulunan Türk araştırmacıların öncelikli alanlarda görev yapmak üzere yurt içinde görev yapması, gereksinim duyulan alanlarda yabancı araştırmacıların Türkiye’de istihdam edilmesi, özellikle yeni kurulan üniversiteler dâhil olmak üzere öğretim üyesi yetiştirilmesi” şeklinde ifade edilmiştir. Ek olarak, “mevzuat” rolü, “stratejik planlama uygulaması, elektronik ortamda etkin bilgi paylaşımı ve hukuki altyapının oluşturulması, kalite güvence sisteminin kurulması ve performans ölçümüne dayalı bir modelin oluşturulması”; “iş birliği” rolü, “üniversite-sanayi iş birliği ve üniversitelerdeki AR-GE birimlerinin özel sektör tarafından kullanılması, Avrupa Birliği ülkeleri öncelikli olmak diğer ülkelerle bilgi ve teknoloji transferi amaçlı işbirliği, organize sanayi bölgelerindeki hizmet kurumları ve özel sektör ile iş birliği”; “topluma hizmet” rolü “yükseköğretim kurumlarındaki AR-GE faaliyetlerinin ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlaması, aşı ve antiserum öncelikli olmak üzere hayat kalitesinin yükseltilmesi çalışmaları” şeklinde belirtilmiştir.

Onuncu Kalkınma Planında Yükseköğretime Yüklenen Roller

Onuncu Kalkınma Planında yükseköğretime yüklenen “yapı” rolü %12,12 oranında (f:8), “eğitim-öğretim” rolü %oranında (f:6), “istihdam” rolü %8 oranında (f:4), “mevzuat” rolü %7,14 oranında (f:2), “iş birliği” rolü %4,76 oranında (f:1), “teşvik” rolü %3,33 oranında (f:1), “topluma hizmet” rolü %9,09 oranında (f:1) olarak belirlenmiştir. Yükseköğretimin “yapı” rolü, “üniversite sayısının artırılması, küresel ölçekte rekabetçi bir yükseköğretim sistemine ulaşılması, öğretmen yetiştiren fakülteler ile okullar arasında koordinasyon, öğretmen yetiştirme ve geliştirme sisteminin yeterlilikler, kişisel ve mesleki gelişim, kariyer gelişimi ve performans ölçümü biçiminde bir yapıya dayandırılması, yükseköğretimin hesap verebilirlik esasında özerkliği, performans odaklılık, ihtisaslaşma, çeşitliliğinin sağlanması, YÖK’ün yeniden yapılandırılması, kalite güvence sistemi”; “eğitim-öğretim” rolü, “okullaşma oranının yükseltilmesi, öğretmen yetiştirme sisteminin yeterlilikleri, bilgi ve iletişim teknolojilerinin müfredata entegrasyonu, okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması, programlar için Ulusal Yeterlilik Çerçevesinin oluşturulması, ortaöğretim ve yükseköğretimde mesleki ve teknik eğitim için program bütünlüğünün oluşturulması” şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca “istihdam” rolü, “akademik personelin nicelik ve niteliğinin artırılması, izleme ve değerlendirme faaliyetleri, eğitim-istihdam mekanizmaları, üniversitelerin uluslararası öğretim üyeleri için çekim merkezi hâline getirilmesi”; “mevzuat” rolü, “kariyer gelişim ve performans değerlendirme sisteminin düzenlenmesi, öğrenci hareketliliğini gerçekleştirmek üzere ulusal ve uluslararası

geçerliliğe sahip diploma ve sertifikasyon sisteminin oluşturulması”; “iş birliği” rolü, “üniversite-sanayi iş birliği”; “teşvik” rolü, “girişimci faaliyetlerin özendirilmesi”; “topluma hizmet” rolü, “toplumun ve ekonominin gereksimlerine duyarlılık ve paydaşlar ile etkileşim” şeklinde belirlenmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

On Birinci Kalkınma Planında Yükseköğretime Yüklenen Roller

On Birinci Kalkınma Planında yükseköğretime yüklenen “yapı” rolü %12,12 oranında (f:8), “eğitim-öğretim” rolü %10,66 oranında (f:7), “istihdam” rolü %12 oranında (f:6), “mevzuat” rolü %17,85 oranında (f:5), “topluma hizmet” rolü %27,27 oranında (f:3), “iş birliği” rolü %9,52 oranında (f:2) belirlenmiştir. On Birinci Kalkınma Planına dayanarak elde edilen bulgular şu şekillerde ortaya çıkmıştır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019): Yükseköğretimin “yapı” rolü, “yükseöğretimin çeşitliliğinin yaygınlaştırılması, Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin kapsamının genişletilmesi, yalnız kadın öğrencilere yönelik kadın üniversitelerinin açılması, yükseköğretimin küresel rekabet gücüne sahip, kalite odaklı, dinamik bir yapıya sahip olması, üniversitelerin niteliklerinin artırılması, uluslararası öğrenciler için barınma fırsatlarının oluşturulması, uluslararasılaşma için kurumsal kapasitenin genişletilmesi, tekli eğitime yönelik ek dersliklerin yapılması”; “eğitim-öğretim” rolü, “yükseöğretim kurumlarının dünya akademik başarı sıralamalarına girmesi için faaliyetlerde bulunma, özellikle öncelikli sektörlerde olmak üzere doktora mezun sayısının artırılması, kontenjanların, sektörel ve bölgesel beceri gereksinimlerine göre belirlenmesi, nitelikli uluslararası öğrenci sayısının yükseltilmesi, yabancı dilde eğitim veren program sayılarının artırılması, devamsızlık oranlarının azaltılması, lisansüstü düzeyde mesleki uzmanlık, gelişim programlarının açılması” şeklinde ifade edilmiştir.

Yükseöğretimin “istihdam” rolü, “akademik personel olarak görev yapanların atama ve yükselme kriterlerinin artırılması, eğitim-istihdam bağlantısının sağlanması, mezuniyet sonrasındaki meslek icra yetkisinin genişletilmesi, mezunların kariyer süreçlerinin takip edilmesi, vakıf üniversitelerindeki araştırma görevlisi sayılarının artırılması, nitelikli yabancı uyruklu akademisyen sayısının artırılması”; “mevzuat” rolü, “üniversitelerin eğitim, araştırma, yenilik çıktılarının veri bazında izlenmesi ve raporlanması, vakıf üniversitelerinin eğitim, finans, yönetim ile ilgili düzenlemelerinin yapılması, özel üniversitelere yönelik mevzuatın hazırlanması, vakıf üniversitelerinde görev yapan akademik personelin devlet üniversitelerindekilerle eş değer seviyeye ulaşması için düzenleme yapılması, kurum veriye dayalı planlama ve yönetim sisteminin kurulması” şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca, “topluma hizmet” rolü, “bilgiye ulaşım açısından açık erişim ve açık bilim uygulamalarının yapılması, etkili tanıtım çalışmalarının gerçekleştirilmesi”; “iş birliği” rolü, “üniversite ve özel sektör iş birliklerinin yürütülmesi, yükseköğretim kurumları ile iş birliği yapılarak zekâ ve yetenek testlerinin niteliklerinin geliştirilmesi” şeklinde belirlenmiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Kalkınma planları, toplumların yüksek refah düzeyine erişmeleri için topluma yol gösteren, uzun vadelere dönük hazırlanan yasal dökümanlardır. Dünyada gittikçe yaygınlaşan küresel ölçekteki rekabet ortamı, eğitim ve eğitimin çıktılarının önemini artırmaktadır (Balyer ve Gündüz, 2011). Bu bağlamda; kalkınma planlarının yükseköğretimin ürettiği bilgi biçimlerini açıklaması, eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerini tanımlaması, sosyal ağların kurulma şekillerini ifade etmesi ve topluma hizmet fonksiyonunu kapsamlı biçimde ele alması gerekmektedir.

Kalkınma planlarında yükseköğretimin rollerinin incelendiği bu çalışmanın sonuçlarına göre, bütün kalkınma planlarında yükseköğretime geniş bir şekilde yer verildiği görülmektedir. Yükseköğretime ait rollerin en fazla Üçüncü Kalkınma Planında ifade edildiği, en az ise Birinci Kalkınma Planında ifade edildiği belirlenmiştir. Kalkınma planlarında yükseköğretime dönük unsurların artırılması yükseköğretim sistemlerinin gelişmesine ivme kazandırabilir.

On bir kalkınma planı değerlendirildiğinde, yükseköğretimin rollerinin belirli alanlarda yoğunlaştığı ve orta düzeylerde dağılım gösterdikleri tespit edilmiştir. Yükseköğretimin rolüne ilişkin

yapılan değerlendirmede, sekiz farklı kategori ortaya çıkmıştır. Kullanım durumuna göre bu kategoriler; yapı, mevzuat, istihdam, eğitim-öğretim, araştırma, iş birliği, teşvik, topluma hizmet şeklindedir.

Yükseöğretimin “yapı” rolüne ilişkin özellikler en fazla Üçüncü Kalkınma Planında, “mevzuat” rolüne ilişkin özellikler en fazla Yedinci Kalkınma Planında, “istihdam” rolüne ilişkin özellikler en fazla Üçüncü Kalkınma Planında, “eğitim-öğretim” rolüne ilişkin özellikler en fazla Altıncı Kalkınma Planında, “araştırma” rolüne ilişkin özellikler en fazla Birinci, Üçüncü ve Sekizinci Kalkınma Planında, “iş birliği” rolüne ilişkin özellikler en fazla Sekizinci Kalkınma Planında, “teşvik” rolüne ilişkin özellikler en fazla Dokuzuncu Kalkınma Planında, “topluma hizmet” rolüne ilişkin özellikler en fazla On Birinci Kalkınma Planında yer almaktadır. Ayrıca, en az bir kategoriye temsil eden rollerin ise tüm kalkınma planlarına eşit olarak dağıldığı tespit edilmiştir. Bazı kategorilere ise farklı kalkınma planlarında hiç yer verilmemiştir. Birinci Kalkınma Planındaki “mevzuat ve topluma hizmet”, İkinci Kalkınma Planındaki “mevzuat, araştırma ve topluma hizmet”, Üçüncü Kalkınma Planındaki “topluma hizmet”, Dördüncü Kalkınma Planındaki “mevzuat, iş birliği, teşvik ve topluma hizmet”, Beşinci ve Altıncı Kalkınma Planındaki “araştırma”, Sekizinci Kalkınma Planındaki “topluma hizmet”, Dokuzuncu ve Onuncu Kalkınma Planındaki “araştırma”, On Birinci Kalkınma Planındaki “araştırma ve teşvik” rollerine ilişkin özelliklere değinilmemiştir.

Bütün kalkınma planları göz önüne alındığında yükseköğretimin rolleri ile ilişkilendirilen sekiz kategori, üç tema hâlinde eşleştirilmiştir. Bu temalar, kurumsal, eğitimsel ve toplumsal şeklinde düzenlenmiş olup yükseköğretimin rolleriyle bağdaştırılmıştır. En fazla kullanılan “kurumsal” temasına Üçüncü Kalkınma Planında, “eğitimsel” temasına Altıncı Kalkınma Planında yer verilmesine karşın en az ise “toplumsal” temasına Beşinci ve Onuncu Kalkınma Planında yer verilmiştir.

Birinci Kalkınma Planında yükseköğretimin en fazla “teşvik” rolü şeklinde belirlenirken en az ise “eğitim-öğretim ve iş birliği” rolü şeklinde belirlenmiştir. İkinci Kalkınma Planında yükseköğretimin en fazla “eğitim-öğretim” rolü şeklinde tespit edilirken en az ise “teşvik” rolü şeklinde tespit edilmiştir. Birinci Kalkınma Planında; öğretim üyesi yetiştirilmesi, araştırmanın teşvik edilmesi, eğitim kurumlarının yapılandırılması gibi konular ön plana çıkmaktayken, İkinci Kalkınma Planında yeni üniversitelerin kuruluş biçimleri, eğitim programları, akademik personel yetiştirme biçimleri vurgulanmaktadır (DPT, 1963, 1968).

Üçüncü Kalkınma Planında yükseköğretimin en fazla “yapı” rolü şeklinde ifade edilirken, en az ise “mevzuat ve araştırma” rolü şeklinde ifade edilmiştir. Dördüncü Kalkınma Planında yükseköğretimin en fazla “eğitim-öğretim” rolü biçiminde yer verilirken en az ise “eğitim-öğretim ve iş birliği” rolü biçiminde belirlenmiştir. Üçüncü Kalkınma Planlarında yoğun bir şekilde kurumsallaşma ve örgütlenme konularına yer verilmiş, ayrıca eğitim faaliyetleriyle iş birliği konularına değinilmiştir (DPT, 1973). Dördüncü Kalkınma Planında ise, üniversitede yeni bölümler açılması, açık öğretim yayınlarına başlanması, üniversite bünyesinde yeni bir kurul oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir (DPT, 1979).

Beşinci Kalkınma Planında yükseköğretimin en fazla “teşvik” rolü biçiminde belirtilirken en az ise “yapı, iş birliği ve topluma hizmet” rolü biçiminde belirtilmiştir. Altıncı Kalkınma Planında yükseköğretimin en fazla “eğitim-öğretim” rolü biçiminde tespit edilirken en az ise “iş birliği” rolü biçiminde tespit edilmiştir. Beşinci Kalkınma Planında, üniversitelerin üretim merkezi haline gelerek teşvik yapılması ve istihdam konularına ağırlık verilirken; Altıncı Kalkınma Planında, bölüm çeşitliliğinin artırılması, kalkınmada öncelikli yörelerde üniversitelerin desteklenmesi konuları ön plana çıkmıştır (DPT, 1984, 1989).

Yedinci Kalkınma Planında yükseköğretimin en fazla “mevzuat” rolü şeklinde ifade edilirken en az ise “araştırma ve iş birliği” rolü şeklinde ifade edilmiştir. Sekizinci Kalkınma Planında yükseköğretimin en fazla “yapı” rolü şeklinde belirlenirken en az ise “teşvik” rolü şeklinde belirlenmiştir. Yedinci Kalkınma Planında, yükseköğretimin merkezîyetçi yapıdan kurtarılması gerektiği, bilimsel özerklik, yasal düzenlemeler konusuna yer verilmekteyken; Sekizinci Kalkınma

Planında üniversite sayılarının yükseltilmesi, yenilikçi buluşlar ve teknolojinin desteklenmesi, üniversitenin diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliğinin artırılması konuları belirtilmiştir (DPT, 1995, 2000).

Dokuzuncu Kalkınma Planında yükseköğretimin en fazla “teşvik” rolü şeklinde belirtilirken en az ise “teşvik” rolü şeklinde belirtilmiştir. Onuncu Kalkınma Planında yükseköğretimin en fazla “yapı” rolü biçiminde belirlenirken en az ise “iş birliği, teşvik ve topluma hizmet” rolü biçiminde belirlenmiştir. Dokuzuncu Kalkınma Planında, AR-GE faaliyetlerinin teşvik edilmesi, öncelikli alanların desteklenmesi, yükseköğretim kurumlarının uzmanlaşması gibi konular ön plana çıkmaktayken Onuncu Kalkınma Planında, yeniden kurumsallaşmaya ağırlık verildiği, uluslararasılaşma, kalite güvence sistemlerinin hayata geçirilmesi gibi konular ifade edilmiştir (DPT, 2006; Kalkınma Bakanlığı, 2013).

On Birinci Kalkınma Planında yükseköğretimin en fazla “yapı” rolü biçiminde yer verilirken en az ise “iş birliği” rolü biçiminde yer verilmiştir. On Birinci Kalkınma Planı hâlihazırda yürürlükte bulunan bir plan olma özelliğini taşımaktadır. Bu planda ise, yükseköğretimde çeşitliliğin artırılması, öncelikli sektörlerin geliştirilmesine yönelik faaliyetler, özel üniversitelerin desteklenmesi ve eğitime erişim konuları vurgulanmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

Yükseköğretim sistemleri, kuruluşundan itibaren ülkemizdeki ve dünyadaki köklü değişikliklerden payını almaktadır. Bu değişiklikler ve gelişmeler, kurumunların da kendini yenilemesi ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Yirmi birinci yüzyılda üniversitelerin; “çeşitlilik, kurumsal özerklik ve hesap verebilirlik, performans değerlendirmeleri ve rekabet, mali esneklik ve çok kaynaklı gelir yapısı, kalite güvencesi” çerçevesinde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir (Karakütük, 2016; YÖK, 2019).

Bu çalışmada on bir kalkınma planında yer alan yükseköğretimin kullanılma durumları analiz edilmiş ve yükseköğretimin rollerinin bütün plandaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu araştırma kapsamından yola çıkılarak farklı birtakım çalışmalar gerçekleştirilebilir. Aşağıda öneriler ifade edilmiştir:

- Çalışmada kalkınma planları esas alındığından dolayı yükseköğretimin yönetimine ilişkin politika analizi yapılabilir.
- Kalkınma planlarında yükseköğretimin dışında kalan diğer eğitim kademelerinin içerikleri çözümlenebilir.

Yazarların Katkı Oranı

Bu makaleye birinci yazarın %60, ikinci yazarın %40 oranında katkısı vardır.

Çıkar Çatışması

Bu araştırmada çıkar çatışması teşkil edebilecek bir durum bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Alan, G. A. E. (2016). Türkiye’de yeni nesil üniversiteler. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 3(32), 105-118.
- Aslan, O. ve Yılmaz, M. (2021). Türkiye Cumhuriyeti kalkınma planları kapsamında eğitim yapılarının analizi. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 114-132.
- Balyer, A. ve Gündüz, Y. (2011). Türk yükseköğretim yönetim sisteminde YÖK ile yaşanan paradigmatik dönüşüm: Vakıf üniversiteleri çelişkisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(31), 69-84.

- Berber, M. (2006). *İktisadi büyüme ve kalkınma*. Trabzon: Derya.
- Çakır, T. (1993). *Planlı dönemde yükseköğretim politikaları ve uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*. Ankara.
- Çakır, T. (1993). *Planlı dönemde yükseköğretim politikaları ve uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çalık, T. ve Sezgin, F. (2005). Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(1), 55-66.
- Çalık, T. (2019). Türk yükseköğretim sisteminin uluslararasılaşma bağlamında değerlendirilmesi. *Devlet Dergisi*, 482(2). Ankara: Berikan.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*. T.C. Başbakanlık, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1968). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)*. T.C. Başbakanlık, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1973). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)*. T.C. Başbakanlık, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*. T.C. Başbakanlık, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1984). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)*. T.C. Başbakanlık, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*. T.C. Başbakanlık, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1995). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*. T.C. Başbakanlık, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*. T.C. Başbakanlık, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*. T.C. Başbakanlık, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2010). *Faaliyet Raporu (2009)*. T.C. Başbakanlık, Ankara.
- Erdem, A. R. (2013). Bilgi toplumunda üniversitelerin değişen roller ve görevleri. *Yükseköğretim Dergisi*, 3(2), 109-120.
- Erat, V. ve Arap, İ. (2017). Kalkınmadan rekabete Türkiye’de planlamanın dönüşümü. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 18, 137-156.
- Forster, N. (1995). The analysis of company documentation. C. Cassell and G. Symon (Ed.), *Qualitative methods in organizational research: A practical guide*. London: Sage.

- Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi kuramsal ve pratik bilgiler*. Ankara: Siyasal.
- Günay, D. ve Günay, A. (2017). Türkiye’de yükseköğretimin tarihsel gelişimi ve mevcut durumu. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(3), 156-178.
- Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*. Ankara.
- Kalkınma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2011, 3 Haziran). Resmî Gazete (641). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110608M1-9.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Karakütük, K. (2016). *Eğitim Planlaması*. Ankara: Pegem.
- Kargı, N. (2009). Bölgesel kalkınma yaklaşımlarındaki gelişmeler ve AB perspektifi altında Türkiye’nin bölgesel politika analizi, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 2(1), 19-40.
- Kepek, Y. (2013). *Türkiye Ekonomisi*. (25. Baskı). İstanbul: Remzi.
- Küçük, E. (2008). *Kalkınma planları kapsamında yapılan eğitim planlarının analizi (1963-2005)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Küçük, E. (2012). Kalkınma planları kapsamında yapılan eğitim planlarının analizi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(1), 9-26.
- Kwiek, M. (2002). Yükseköğretimi yeniden düşünürken yeni bir paradigma olarak küreselleşme: Gelecek için göstergeler. (E. Akbaş, Çev.). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(1), 132-154.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (1993). *Kalkınma Planlarında Eğitim*. Ankara: Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı.
- Salanda, J. (2011). *Fundamentals of qualitative research: Understanding qualitative research*. Newyork: Oxford University Press.
- Şahin, M. ve Alkan, R. M. (2016). Yükseköğretimde değişim dönüşüm süreci ve üniversitelerin genişleyen rolleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 297-307.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon.
- Taş, U. (2007). *Türkiye’de kalkınma planları ışığında eğitimin kalkınmadaki rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982, 18 Ekim). *Resmî Gazete* (Sayı:17863(Mükerrer)).<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> sayfasından 28.03.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Wissem, J. G. (2009.) *Üçüncü kuşak üniversitelere doğru-geçiş döneminde üniversiteleri yönetmek*. İstanbul: Özyeğin Üniversitesi.
- Yazar, T. ve Averbek, E. (2018). 1933 Üniversite reformundan günümüze Türkiye’de üniversitelerin tarihsel gelişimi. *Turkish Studies*, 13(4), 1341-1360. doi: 10.7827/TurkishStudies.12711.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin.

Yükseköğretim Kanunu. (1981, 4 Kasım). *Resmî Gazete* (Sayı:17506).
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf> sayfasından 28.03.2022 tarihinde erişilmiştir.

Yükseköğretim Kurulu. (2019). *Türkiye yükseköğretim sistemi*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu.

Extended Abstract

Introduction

Development plans are legal documents that specify the national development vision of the country with a long-term perspective and are prepared for balancing it at the global level. The aims of the development plans are to ensure the harmony between the implemented policies, to direct the cultural and social transformation in a harmonious manner, and to make a rational public intervention in the economy (State Planning Organization, 2010).

In the twenty-first century, social actors have been given more space on a global basis, content regulations have been increased in development policies, and it has been taken into account that new paradigms with international competencies in line with the needs of the modern world should shape development policies. The survival of societies is possible thanks to effective education systems that can meet the needs of the global world (Çalık and Sezgin, 2005; Kargı, 2009). In this context; development plans need to explain the forms of knowledge produced by higher education, define educational and research activities, express the ways in which social networks are established, and comprehensively address the function of service to society.

The aim of this research is to determine the use of the roles of higher education in development plans. The sub-objectives of the research created for this purpose are as follows:

1. What is the use of the roles of higher education in development plans?
2. With which categories is the use of the roles of higher education in development plans matched?
3. Which themes match the use cases of the roles of higher education in development plans?

Method

This research was designed according to document analysis, which is one of the qualitative research methods. In general, document review covers the analysis of written materials containing information about the case or cases that are aimed to be researched (Yıldırım & Şimşek, 2011). According to the research problem, it is determined which documents are important and can be used as a source. Legal documents of any institution; annual corporate reports, public relations documents, press releases, accounting records, mission definition, strategic plans, marketing strategy documents, internal and external correspondence, official documents, internal written rules and guidelines, etc. can be used as a data source (Forster, 1995)

The data sources of this research are the development plans prepared and published by the State Planning Organization, the Ministry of Development and the Presidency of the Republic of Turkey Strategy and Budget Department. The working group of the research is the eleven development plans that came into effect between 1963 and 2019 in Turkey. Codes to each of these development plans (P1), (P2), (P3), (P4), (P5), (P6), (P7), (P8), (P9), (P10) and (P11) given. After the coding process, all the "higher education", "university" concepts in the eleven development plans and the related titles and contents of "manpower", "education", "targets", "principles and policies" related to these concepts were scanned. The contents of the findings were organized in the form of eleven separate tables by creating categories and themes. The created content is poured into graphics. The data generated from the development plans were recorded and explained during the data analysis process.

Findings

In line with the analyzes made on the use of the roles attributed to higher education in development plans; 280 expressions, 8 categories, 3 themes were created. In the development plans, the "structure" role of higher education is 24%, the "education-training role" is 23%, the role of

"employment" is 18%, the role of "incentive" is 11%, the role of "legislation" is 10%, the role of "cooperation" is % 7, "service to the community" role was determined as 4% and "research" role was determined as 3%. Among the roles assigned to higher education in the development plans, the categories in which the features related to the "education-training" ratio at the rate of 24% (f:66) and "structure" at the rate of 23% (f:66) were included. In addition to these; The categories that included the features associated with at least "service to the community" at a rate of 4% (f:11) and "research" at a rate of 3% (f:8).

The roles attributed to higher education in development plans and the associated categories "structure" (f:66), "legislation (f:28), "employment" (f:50), and "incentive" (f:30) and roles in the theme of "institutional" and "corporate" theme were matched and included 62.14%. "education-teaching" (f: 66) and "research" (f: 8) categories were matched with the roles in the "educational" theme and were included at a rate of 26.42%. Similarly, the categories of "collaboration" (f:21) and "service to the community (f:11)" were matched with the roles in the "social" theme and were included at a rate of 11.42%. In terms of the roles attributed to higher education in the development plans, the most used theme was the "educational" role and the least used theme was the "social" role.

Conclusion, Discussion and Recommendations

According to the results of this study, which examines the roles of higher education in development plans, it is seen that higher education is widely included in all development plans. It has been determined that the roles of higher education are expressed most in the Third Development Plan and the least in the First Development Plan. In the First Development Plan, higher education was determined as the "encouragement" role at most, while it was determined as the role of "education-training and cooperation" at least. In the Second Development Plan, higher education was determined as the "education-training" role at most, while it was determined as the "incentive" role at least.

In the Third Development Plan, higher education was expressed as the "structure" role at the most, while it was expressed as the "legislation and research" role the least. In the Fourth Development Plan, higher education is mostly included in the form of "education-training" role, while it is determined as the role of "education-training and cooperation" at least. In the Fifth Development Plan, higher education was specified as the "encouragement" role at the most, while it was stated as the role of "structure, cooperation and service to the society" the least.

In the Sixth Development Plan, higher education was determined as the "education-training" role the most, while it was determined as the "cooperation" role the least. In the Seventh Development Plan, higher education was expressed as the "legislation" role at the most, while it was expressed as the "research and cooperation" role at the least. In the Eighth Development Plan, higher education was determined as the "structure" role at the most, while it was determined as the "incentive" role at the least.

In the Ninth Development Plan, higher education was specified as the "encouragement" role at the most, while it was stated as the "incentive" role at the least. In the Tenth Development Plan, higher education was determined as the "structure" role at most, while it was determined as the role of "cooperation, encouragement and service to the society" the least. The Eleventh Development Plan, on the other hand, is a plan that is currently in effect. In the Eleventh Development Plan, higher education is given the most place in the form of "structure" role, while it is given the least in the form of "cooperation" role.

Within the scope of this research, a number of different studies can be carried out. Suggestions are given below:

- Since the study is based on development plans, a policy analysis can be made regarding the management of higher education.
- In the development plans, the contents of other education levels other than higher education can be analyzed.